

บทที่ 2

เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาสารคดีของธรรณ อัมรนาวาสวัสดิ์ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสารคดีและบทความไว้ดังต่อไปนี้

2.1 เอกสารที่เกี่ยวกับประเภทของสารคดี

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเภทของสารคดี ดังนี้

บุญยงค์ เกศเทศ (2525)

เอกสารของบุญยงค์ เกศเทศ (2525 , น. 40 – 41) เรื่อง “วรรณกรรมวิเคราะห์” ได้แบ่งประเภทของสารคดีไว้ทั้งหมด 12 ประเภท ดังนี้

1. ความเรียง
2. สารคดีท่องเที่ยว
3. สารคดีชีวประวัติ
4. สารคดีวิชาการ
5. สารคดีเบื้องหลังข่าว
6. บทความ
7. อนุทิน
8. จุดหมายเหตุ
9. จุดหมายโต้ตอบ
10. บทสัมภาษณ์
11. บทบรรยาย ปาฐกถา ได้วาที
12. สุนทรพจน์

มาลี บุญศิริพันธ์ (2535)

เอกสารของมาลี บุญศิริพันธ์ (2535 , น. 73 – 77) เรื่อง “การเขียนสารคดีสำหรับสื่อสิ่งพิมพ์” แบ่งประเภทของสารคดีออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ดังนี้

1. สารคดีเชิงข่าว (News Feature) คือ สารคดีเกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบัน อาจเป็นข่าวที่กำลังอยู่ในความสนใจของประชาชน การนำเสนอในรูปแบบสารคดีอาจไม่ทันเหตุการณ์เท่ากับการเสนอข่าว แต่ก็มียอดประกอบของความทันเวลา (Timely) ไม่ถึงกับล่าสมัย เหตุการณ์นั้นยังอยู่ในความคิดคำนึงของประชาชน สารคดีข่าวไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อจุดความสนใจให้ผู้อ่านเกี่ยวกับข่าว แต่มีเป้าหมายเพื่อเสนอประเด็นที่อยู่ในความสนใจในฐานะมนุษย์ปุถุชน (Human interest perspective) ที่แฝงอยู่ในเหตุการณ์ข่าว ผู้เขียนสารคดีจะเน้นที่ผลกระทบอารมณ์ของเหตุการณ์ต่อผู้เกี่ยวข้อง เป็นการให้ข่าวสารอีกแง่หนึ่งนอกเหนือจากที่ปรากฏในองค์ประกอบของข่าว ตัวอย่างการเสนอสารคดีเกี่ยวกับครอบครัวหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากการระเบิดของโรงงานแก๊สธรรมชาติ และการเสนอสารคดีชีวิตความเป็นอยู่อันยากแค้นของชาวแอฟริกาใต้ ซึ่งได้รับผลมาจากสงครามอันยาวนาน เป็นต้น

2. สารคดีเกี่ยวกับมนุษย์ (Human interest Feature) คือ สารคดีที่ไม่จำเป็นต้องมีคุณค่าทางข่าวแฝงอยู่ ไม่จำเป็นต้องเสนอให้ทันเวลาเช่นสารคดีข่าว แต่มีคุณสมบัติในทางเร้าอารมณ์ตามธรรมชาติของปุถุชน สารคดีประเภทนี้ เช่น สารคดีเนื่องในโอกาสพิเศษ สารคดีเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์

ถวัลย์ มาศจรัส (2538)

เอกสารของถวัลย์ มาศจรัส (2538 , น. 24 – 27) เรื่อง “สารคดีและการเขียนสารคดี” ได้ศึกษาและแบ่งประเภทของสารคดีเป็น 10 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. สารคดีบุคคล มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชีวิตที่น่าสนใจของบุคคลทั่วไปในแง่มุมต่าง ๆ
2. สารคดีโอกาสพิเศษ เป็นเรื่องที่เขียนเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับเทศกาลสำคัญของแต่ละชนชาติ
3. สารคดีประวัติศาสตร์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ให้ความรู้ ย้ำเตือนจิตสำนึกของอนุชนรุ่นหลัง

4. สारคดีท่องเที่ยว เป็นสารคดีที่เขียนจากสิ่งที่พบเห็นจากการท่องเที่ยว โดยนำมาเขียนตามทรรศนะของผู้เขียนสารคดี
5. สารคดีแนะนำวิธีทำ เป็นสารคดีแสดงขั้นตอนการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น การทำขนม ตัดเย็บเสื้อผ้า
6. สารคดีเด็ก เป็นสารคดีเกี่ยวกับเด็ก อาจเป็นเรื่องจิตวิทยาเด็ก การเลี้ยงดู หรือเรื่องอื่น ๆ เกี่ยวกับเด็กโดยตรง
7. สารคดีสตรี เป็นสารคดีเกี่ยวกับสตรีในแง่มุมต่าง ๆ เช่น สตรีกับการเมือง สตรีกับการพัฒนา
8. สารคดีเกี่ยวกับสัตว์ เป็นสารคดีที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสัตว์
9. สารคดีความทรงจำ เป็นสารคดีที่เขียนจากความทรงจำในอดีต ทั้งที่เป็นเหตุการณ์ในอดีต และความทรงจำของผู้เขียนสารคดีเอง
10. สารคดีจดหมายเหตุ เป็นเรื่องของการบันทึกเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ อาจเป็นทางราชการหรือกึ่งราชการก็ได้

ชลล รอดลอย (2544)

เอกสารของชลล รอดลอย (2544 ,น. 3) เรื่อง “การเขียนสารคดี” ได้แบ่งประเภทของสารคดีเป็น 4 ประเภทใหญ่ ดังนี้

1. สารคดีประเภทชีวประวัติและอัตชีวประวัติ ซึ่งมีเนื้อหาให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวในชีวิตของบุคคลจริง ๆ ทั้งบุคคลที่มีชีวิตอยู่หรือล่วงลับไปแล้ว สารคดีชีวประวัติเป็นสารคดีที่ผู้เขียนเขียนเล่าเรื่องราวในชีวิตของบุคคลอื่น ส่วนอัตชีวประวัติเป็นสารคดีที่ผู้เขียนเขียนเล่าเรื่องราวของชีวิตตนเอง
2. สารคดีบทความ เป็นสารคดีที่เขียนจากสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม โดยมีการแทรกความคิดเห็นของผู้เขียนลงไปด้วย ซึ่งมีลักษณะต่างจากสารคดีตรงที่มุ่งแสดงความคิดเห็นของผู้เขียนเป็นหลัก มีส่วนประกอบคือการใช้ความรู้และความจริง
3. สารคดีประเภทความเรียง เป็นสารคดีที่เน้นการแสดงความคิดเห็นของผู้เขียน ทั้งเรื่องจริงจั่ง เรื่องขบขัน ซึ่งให้แง่คิดเกี่ยวกับปรัชญา
4. สารคดีท่องเที่ยว เป็นสารคดีที่ให้ความรู้และประสบการณ์การท่องเที่ยวของผู้เขียน มีลีลาการใช้ภาษาที่ทำให้ผู้อ่านเพลิดเพลินและได้รับความรู้ควบคู่กันไปด้วย

วนิดา บำรุงไทย (2545)

เอกสารของวนิดา บำรุงไทย (2545 ,น. 7 – 11) เรื่อง “สารคดี กลวิธีการเขียนและแนววิจารณ์” ได้แบ่งประเภทของสารคดีโดยคำนึงถึงลักษณะและรูปแบบเฉพาะงานเขียน และครอบคลุมชนิดของงานซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

- 1.บทความ
- 2.สารคดีวิชาการ
- 3.สารคดีบันเทิงการท่องเที่ยว
- 4.สารคดีประวัติบุคคล
- 5.สารคดีเล่าประสบการณ์

ธัญญา สังขพันธานนท์ (2548)

เอกสารของธัญญา สังขพันธานนท์ (2548 , น. 23 – 27) เรื่อง “การเขียนสารคดีภาคปฏิบัติ” ได้แบ่งประเภทของสารคดีแนวใหม่ไว้เป็น 9 ประเภท ดังนี้

1.สารคดีรายงานเหตุการณ์ หมายถึง สารคดีที่มุ่งเสนอเรื่องราวซึ่งเป็นการรายงานเหตุการณ์ หรือกิจกรรมที่เกิดขึ้น ณ ที่ใดที่หนึ่งและเหตุการณ์ หรือกิจกรรมนั้นมีสาระน่ารู้ที่เป็นประโยชน์กับสาธารณชนหรือบุคคลในแวดวงที่เกี่ยวข้องอย่างไร เช่น รายงานการสัมมนา การประชุมทางวิชาการ หรือการจัดงานรำลึกบุคคลและเหตุการณ์สำคัญ เป็นต้น

2.สารคดีชีวิตบุคคล หมายถึง สารคดีที่มุ่งนำเสนอเรื่องราว หรือแง่มุมในชีวิตของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นคนเด่นคนมีชื่อเสียง แต่ชีวิตของบุคคลธรรมดาสามัญก็สามารถนำมาเขียนเป็นสารคดีชีวิตประเภทนี้ได้ ขึ้นอยู่กับการเลือกและการจับประเด็นที่จะนำเสนอ ลักษณะของสารคดีเกี่ยวกับชีวิตบุคคลจะเป็นการนำเสนอข้อมูลที่จำเป็นเกี่ยวกับชีวประวัติ อาชีพการทำงาน การต่อสู้ชีวิต ความสำเร็จหรือความล้มเหลว อุดมคติหรือปรัชญาชีวิตที่บุคคลนั้น ๆ ยึดถือเป็นแนวทาง ผู้เขียนจะต้องเรียบเรียง และจัดลำดับการนำเสนอให้น่าอ่าน คุณค่าของสารคดีชีวิตบุคคลอยู่ที่การแสดงแบบอย่างให้เห็นวิถีการดำเนินชีวิตของปัจเจกบุคคล ซึ่งอาจจะมีทั้งแง่มุมในด้านที่ประสบความสำเร็จและความล้มเหลว นอกจากจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจชีวิตมนุษย์ได้มากขึ้นแล้ว อาจเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตให้กับผู้อ่านอีกด้วย

3. สารคดีเด็ก หมายถึงสารคดีที่มุ่งนำเสนอเรื่องราวของเด็ก ๆ ทั้งในด้านของความรู้ สุนทรีย น่ารัก ความไร้เดียงสาและความใฝ่ฝันหรืออาจนำเสนอ ตีแผ่ให้เห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับเด็ก เช่น การเอาใจเขาเปรียบ การกดขี่และทารุณกรรมเด็ก ตลอดจนการใช้แรงงานเด็ก การนำเสนอเรื่องราวในสารคดีเด็ก อาจนำเสนอชีวิตของเด็กคนใดคนหนึ่งหรือกลุ่มของเด็กกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น การนำเสนอปัญหาเด็กเร่ร่อนในเมืองหลวง ปัญหาของเด็กในแคมป์งานก่อสร้างความสำเร็จของเด็กอนุรักษ์ปา ฯลฯ งานเขียนสารคดีเกี่ยวกับเด็กที่น่าสนใจ เช่น สารคดีเรื่อง “อาชญากรเด็ก” ของอรสม สุทธิสาคร เป็นต้น

4. สารคดีท่องเที่ยว เป็นสารคดีที่ได้รับความนิยมตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และเป็นแนวการเขียนสารคดีที่เก่าแก่ เกิดขึ้นนับแต่มนุษย์ได้เดินทางไปในที่ต่าง ๆ เป็นการบันทึกและถ่ายทอดประสบการณ์ ความประทับใจเกี่ยวกับสถานที่ ผู้คนในภูมิภาคและวัฒนธรรมที่นักเดินทางไปสัมผัสพบ การให้ข้อมูลและความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น การเดินทาง ที่พัก แหล่งซื้อของ ฯลฯ สารคดีท่องเที่ยวได้รับความนิยมมากที่สุดในหมู่นักอ่าน เห็นได้จากนิตยสารหรือวารสารแทบทุกเล่มจะต้องนำเสนอสารคดีประเภทนี้

5. สารคดีเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นสารคดีที่มีเนื้อหาหลักในการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยชี้ให้เห็นคุณประโยชน์ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ระบบนิเวศ ตลอดจนการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า ภูเขา หรือการตีแผ่ให้เห็นปัญหาและวิกฤติทางด้านสิ่งแวดล้อม ปัจจุบันสารคดีประเภทนี้ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เห็นได้จากมีการนำเสนอในนิตยสารหลายฉบับ เช่น สารคดี วารสาร อ.ส.ท. เป็นต้น

6. สารคดีวิถีชีวิต เป็นสารคดีที่มุ่งนำเสนอเรื่องราวการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ที่เห็นว่ามีความพิเศษเฉพาะที่น่าสนใจ เพื่อนำเสนอและเปิดเผยให้ผู้อ่านรับรู้ เช่น วิถีชีวิตของชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในบริบททางประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม นอกจากนี้ยังหมายถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนในบางสิ่งแวดล้อม เช่น ชีวิตคนในสลัม ได้สะพานลอย วิถีชีวิตของนักศึกษาในหอพัก วิถีชีวิตของสาวหางเครื่อง เป็นต้น สารคดีวิถีชีวิตเป็นสารคดีที่ผู้เขียนจำเป็นต้องลงไปเก็บข้อมูลในสนามหรือพื้นที่จริง สารคดีประเภทนี้ไม่เพียงแต่ให้ประสบการณ์เกี่ยวกับสังคมมนุษย์เท่านั้น แต่ยังมีคุณค่าในทางมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาอีกด้วย

7. สารคดีเกี่ยวกับสตรี หมายถึง สารคดีที่มุ่งนำเสนอเรื่องราวของสตรีทั้งรายบุคคลและกลุ่มสตรี ซึ่งมักมีประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับความสนใจ รสนิยม ชีวิตการงานในแต่ละอาชีพ

ตลอดจนปัญหาของสตรีในด้านต่าง ๆ เช่น การทำแท้ง การถูกข่มขืน ปัญหาแรงงานสตรี กลุ่มสตรีในชนบทและบทบาทของสตรีในด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

8. สารคดีรายงานพิเศษ มักจะเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สื่ूपพิเศษ” เป็นสารคดีที่มีขนาดยาว อาศัยการเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบรอบด้าน และใช้เวลานานพอสมควร และสิ่งสำคัญคือ ผู้เขียนสารคดีประเภทนี้ต้องลงไปสัมผัสกับข้อมูลจริง สารคดีรายงานพิเศษมักจะนำเสนอเรื่องราวที่มีลักษณะทำลายความสามารถในการเก็บข้อมูล หรือเป็นประเด็นที่ต้องใช้ความเสียสละ อาจเป็นเรื่องที่ผู้เกี่ยวข้องไม่ยอมเปิดเผยเพราะผิดกฎหมายหรือไม่ถูกต้องตามประเพณีอันดีงามของสังคม ดังจะเห็นได้จากสารคดีประจำฉบับที่ถูกนำมาขึ้นปกในนิตยสาร “สารคดี” หรือในผลงานสารคดีของอรสม สุทธิสาคร เป็นต้น

9. สารคดีเชิงวิจารณ์ ได้แก่ สารคดีที่มุ่งแสดงความคิดเห็นติชม หรือวิพากษ์วิจารณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มักปรากฏในหน้าวารสารหรือนิตยสารแทบทุกฉบับ เช่น บทวิจารณ์ภาพยนตร์ วิจารณ์ดนตรี วิจารณ์หนังสือ วิจารณ์แฟชั่น อาหาร ฯลฯ บทวิจารณ์จะมุ่งประเด็นติชมและวิเคราะห์ อธิบายความเกี่ยวกับองค์ประกอบคุณค่าสาระและรวมไปถึงการประเมินค่า บทวิจารณ์ที่ดีไม่เพียงแต่แสดงความคิดเห็นติชมเท่านั้น แต่ผู้เขียนจะต้องมีความรู้และมีหลักในการวิจารณ์ สามารถวิเคราะห์หรืออธิบายรายละเอียดหรือตีความให้ผู้อ่านได้รับความรู้เพิ่มเติมด้วย

2.2 เอกสารที่เกี่ยวกับการใช้ภาษาในสารคดี และกลวิธีการเสนอสารคดี

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ภาษาในสารคดีและกลวิธีการนำเสนอสารคดี ดังนี้

สุรีย์ ทวีอุดมทรัพย์ (2532)

วิทยานิพนธ์ของ สุรีย์ ทวีอุดมทรัพย์ (2532) เรื่อง “การศึกษาวรรณกรรมประเภทสารคดีของหลวงวิจิตรวาทการ” ได้ศึกษาเกี่ยวกับงานเขียนประเภทสารคดีของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหา กลวิธี และท่วงทำนองการเขียนสารคดีของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ เพื่อให้เกิดลีลาการเขียนเชิงสร้างสรรค์ที่มีลักษณะเฉพาะตัวของหลวงวิจิตรวาทการ จากการศึกษาได้ข้อสรุปว่า ปริมาณเนื้อหาของสารคดีของท่าน ขึ้นกับบทบาททาง

การเมือง กล่าวคือ ท่านจะเขียนสารคดีมากในช่วงที่ท่านมีบทบาททางการเมืองน้อย หรือไม่มีบทบาททางการเมืองเลย ผลงานหลังจากผ่านพ้นวิกฤตทางการเมืองมีจุดประสงค์ด้านเนื้อหาและท่วงทำนองการเขียนที่เปลี่ยนไป ทำให้แบ่งงานเขียนสารคดีได้ 2 ช่วง คือ ช่วงแรกตั้งแต่ พ.ศ. 2471 – พ.ศ. 2485 และช่วงหลังตั้งแต่ พ.ศ. 2490 – พ.ศ. 2505 การเปรียบเทียบสารคดีทั้งสองช่วง ทำให้พบว่าท่านใช้กลวิธีการเขียนแบบเดียวกันตลอด แต่ช่วงหลังการเสนอเนื้อหา มีรายละเอียดมากขึ้น และมีหลักฐานอ้างอิงที่ชัดเจน ทำให้มีลักษณะเป็นวิชาการมากกว่าช่วงแรก อนึ่ง ท่วงทำนองการเขียนสารคดีช่วงหลังมีลักษณะบางประการที่ต่างจากช่วงแรก แต่สามารถกล่าวโดยรวมได้ว่า ท่วงทำนองการเขียนของท่านมีลักษณะเรียบง่าย ไร้ใจผู้อ่าน และท่านโน้มน้ำหนักผู้อ่านให้คล้อยตามได้ด้วยวิธีการใช้คำที่ทำให้เกิดภาพพจน์ การยกอุทาหรณ์ และการแสดงเหตุผลด้วยประโยคย่อหน้าที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ

รุ่งฤดี ดวงดาว (2540)

วิทยานิพนธ์ของรุ่งฤดี ดวงดาว (2540) เรื่อง “ลีลาในงานเขียนของสมศรี สุกุมลนันทน์” ได้ศึกษาลีลาการใช้ภาษาและกลวิธีการนำเสนอในงานเขียนบทความของสมศรี สุกุมลนันทน์ โดยศึกษาจากหนังสือรวมเล่มบทความที่นำมาจากนิตยสารสตรีสารจำนวน 6 ชุด 90 บทความ จากการศึกษาพบว่า ลีลาการใช้ภาษาในงานเขียนของสมศรี สุกุมลนันทน์ มี 4 ลักษณะ คือ การใช้คำและถ้อยคำสำนวน เช่น การใช้คำที่ใช้ในภาษาพูด การใช้คำที่คิดขึ้นใหม่ และการเล่นคำ ด้านการใช้ประโยค พบว่า ผู้เขียนใช้ประโยคความซ้อนและประโยคความรวมมากกว่าประโยคความเดียว นอกจากนี้ ยังมีการใช้ประโยคเปรียบเทียบและประโยคขยายความด้วย ด้านการใช้วจนะสัมพันธ์ พบว่ามี 3 ลักษณะ คือ การเชื่อมโยงความโดยการละคำ การเชื่อมโยงความโดยการแทนที่ และการเชื่อมโยงความโดยการใช้คำศัพท์ที่มีความสัมพันธ์กัน ด้านการใช้ภาพพจน์ พบว่า สมศรี สุกุมลนันทน์ ใช้ภาพพจน์ 3 แบบ คือ ภาพพจน์แบบอุปมา ภาพพจน์แบบอุปสัจจน์ และภาพพจน์แบบบุคคลาธิษฐาน ลีลาด้านกลวิธีการเขียนของสมศรี สุกุมลนันทน์ มี 3 แบบ คือ กลวิธีการเขียนความนำ พบว่าใช้กลวิธีแบบเล่าเรื่องมากที่สุด กลวิธีการเขียนเนื้อเรื่อง พบว่า ใช้การเล่าเรื่องเป็นกลวิธีหลักโดยแทรกการอธิบาย การยกตัวอย่าง หรือการใช้สนทนา ส่วนกลวิธีการเขียนบทสรุป ใช้การสรุปแบบแสดงความคิดเห็นมากที่สุด

ภรพัศุ สร้อยระย้า (2541)

วิทยานิพนธ์ของ ภรพัศุ สร้อยระย้า (2541) เรื่อง “การวิเคราะห์ภาษาในงานเขียนสารคดีของมณีนยา” ได้ศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการใช้ภาษาในงานเขียนประเภทสารคดีของมณีนยา จำนวน 72 เรื่อง ผลการศึกษา พบว่า งานเขียนประเภทสารคดีของมณีนยาใช้ถ้อยคำส่วนมากได้ถูกหลักการเขียน คือ ใช้ถ้อยคำชัดเจน เหมาะสมกับบุคคล และสถานการณ์ ใช้คำมีน้ำหนัก สละสลวย มีลักษณะพิเศษในด้านภาษาที่เป็นกันเอง และสร้างอารมณ์ขัน การใช้ประโยคส่วนใหญ่เป็นประโยคกระชับขนาดยาว ใช้ประโยคแจ้งให้ทราบเป็นหลักในการบอกเล่า ใช้ประโยคคำสั่งเพื่อแนะนำหรือตักเตือนผู้อ่าน ใช้ประโยคคำถามเพื่อให้ผู้อ่านคิดตามและให้ผู้อ่านเกิดความ ต้องการตอบโต้ผู้เขียน โดยที่ประโยคส่วนใหญ่แสดงเจตนาดังกล่าวชัดเจน ด้านการใช้สำนวนโวหาร พบว่า มณีนยานิยมใช้บรรยายโวหารเป็นหลัก ใช้พรรณนาโวหารรองลงมา ใช้เทศนาโวหารเล็กน้อย และนิยมใช้สาธกโวหารกับอุปมาโวหารประกอบโวหารชนิดอื่นโดยใช้วิธีสร้างภาพพจน์ 4 วิธี คือ 1) เลียนเสียงธรรมชาติ 2) ใช้ปฏิพากย์ 3) ใช้อดีตพจน์ และ 4) ใช้บุคลาธิษฐาน ส่วนสำนวนโวหารที่มณีนยาใช้สร้างอารมณ์ขัน คือ บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร สาธกโวหาร และโวหารเปรียบเทียบ ด้านการเรียบเรียงงานเขียน พบว่า มณีนยานิยมเขียนความนำด้วยการกล่าวถึงภูมิหลังลำดับความตามเวลาเมื่อเขียนสารคดีและบทความท่องเที่ยว จะลำดับความตามความสัมพันธ์เมื่อเขียนบทความประเภทเล่าเรื่องจากประสบการณ์ บทความแสดงความคิดเห็น และบทความจากการแปล นิยมเขียนบทลงท้ายด้วยวิธีสรุปประเด็นสำคัญมากที่สุด การเสนอความรู้และทัศนะมีความหลากหลาย มีกลวิธีเสนอความรู้ 7 วิธี คือ 1) แนะนำผู้อ่าน 2) อ้างอิงจากแหล่งข้อมูลอื่น 3) แฝงความรู้ไว้ในบทสนทนา 4) แฝงความรู้ไว้ในความคิดเห็น 5) แฝงความรู้ไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ 6) ใช้วิธีเปรียบเทียบ และ 7) ใช้วิธีแทรกเรื่องขำขัน ส่วนการเสนอทัศนะ มี 4 วิธี คือ 1) เสนอทัศนะผ่านบทสนทนา 2) เสนอทัศนะผ่านคำถาม 3) เสนอทัศนะแฝงความคิดไว้ในการเล่าเรื่อง และ 4) เสนอทัศนะโดยอ้อม ซึ่งสรุปได้ว่า สารคดีของมณีนยาเป็นสารคดีที่มีคุณค่า น่าอ่าน ให้ทั้งสาระและความบันเทิง เพราะมีลักษณะเด่นที่ใช้ภาษาพูดอย่างเป็นกันเอง เสนอความรู้ เสนอทัศนะในแง่มุมที่แปลกใหม่ และเต็มไปด้วยอารมณ์ขัน

สรตี ใจสะอาด (2542)

วิทยานิพนธ์ของสรตี ใจสะอาด (2542) เรื่อง “จดหมายเหตुरายวัน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว : ต้นเค้าการเขียนสารคดีท่องเที่ยวยุคแรกของไทย” ได้ศึกษาลักษณะการเขียนจดหมายเหตुरายวัน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งนับได้ว่าเป็นต้นเค้าของสารคดีท่องเที่ยวยุคแรกของไทย และศึกษาวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของจดหมายเหตुरายวันชุดนี้ ผลการศึกษาพบว่า พระองค์ทรงพระราชนิพนธ์จดหมายเหตुरายวันชุดนี้ด้วยกลวิธีการประพันธ์หลายกลวิธี คือ ทรงใช้สำนวน โวหาร ภาพพจน์ คำทับศัพท์ และการเรียบเรียงข้อความที่มีเสียงสัมผัส มีจุดแห่งความหมาย และน้ำหนักของเสียงเท่าเทียมกันในการนำเสนอข้อมูลเรื่องความเชื่อ ค่านิยม และวิถีชีวิตอันสะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของยุคสมัยนั้นในสถานที่ต่าง ๆ ที่พระองค์เสด็จประพาส ลักษณะเฉพาะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ในพระราชนิพนธ์จดหมายเหตुरายวันชุดนี้ ได้แก่การใช้ข้อมูลที่แท้จริงประกอบด้วยการให้ความรู้เกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ ในด้านภูมิประเทศ บ้านเมือง เหตุการณ์สำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ทั้งยังทรงแทรกตำนาน และนิทานเกี่ยวกับสถานที่ไว้เพื่อให้ผู้อ่านได้รับความรู้เกี่ยวกับสถานที่แต่ละแห่งอย่างครบถ้วน พระองค์ทรงใช้ภาษาที่เรียบง่าย และชัดเจนเพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจได้สะดวกและก่อให้เกิดความเพลิดเพลินด้วยการใช้คำสัมผัส การแทรกอารมณ์ขัน และการแทรกคำประพันธ์ พระราชนิพนธ์ชุดนี้ยังมีพระบรมฉายาลักษณ์และภาพถ่ายสถานที่ต่าง ๆ ประกอบในเล่มเพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการที่ชัดเจน ถูกต้องเกี่ยวกับสถานที่นั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ลักษณะเฉพาะดังกล่าวนี้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์การเขียนสารคดีท่องเที่ยวในปัจจุบัน แต่ในรัชสมัยของพระองค์ยังไม่มีรูปแบบและหลักเกณฑ์การเขียนสารคดีท่องเที่ยวที่ชัดเจน เป็นแบบแผน จึงทำให้เห็นได้ว่า พระราชนิพนธ์จดหมายเหตुरายวันชุดนี้อาจถือได้ว่าเป็นต้นเค้าการเขียนสารคดีท่องเที่ยวของไทยในสมัยต่อมา

ปรางทิพย์ กัมพลาศิริ (2545)

วิทยานิพนธ์ของปรางทิพย์ กัมพลาศิริ (2545) เรื่อง “ลีลาการใช้ภาษาในสารคดีสำหรับเด็ก” ได้ศึกษาเนื้อหา จำแนกประเภทสารคดีสำหรับเด็กอายุ 6 -11 ปี ศึกษาองค์ประกอบของสารคดีสำหรับเด็กอายุ 6 -11 ปี และศึกษาลีลาการใช้ภาษา และกลวิธีการนำเสนอที่ปรากฏ

ในสารคดีสำหรับเด็กอายุ 6 - 11 ปี โดยเลือกศึกษาจากสารคดีเรื่องที่ได้รับรางวัลของ คณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2529 - 2542 จำนวน 34 เรื่อง ผลการศึกษา พบว่า สารคดีสำหรับเด็ก แบ่งตามเนื้อหาได้ 6 ประเภท คือ สารคดีสัตว์ สารคดีพืช สารคดีบุคคล สารคดีสิ่งของ สารคดีเกี่ยวกับสถานที่ และสารคดีทั่วไป มีกลวิธีการนำเสนอ 2 ลักษณะ คือ กลวิธีการนำเสนอแบบมีตัวละคร และกลวิธีการนำเสนอแบบไม่มีตัวละคร การศึกษาองค์ประกอบของ สารคดีสำหรับเด็ก พบว่าประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนนำเรื่อง ส่วนเนื้อเรื่อง และส่วนสรุปเรื่อง สำหรับการศึกษาลีลาการใช้ภาษาในสารคดีสำหรับเด็ก พบว่า มีการใช้คำ เช่น คำมูล คำซ้อน คำซ้ำ คำกริยาแสดงอาการ คำกริยาแสดงสภาพ คำกริยาแสดงประสบการณ์ คำวิเศษณ์ คำเลียนเสียง คำบอกสี และคำศัพท์เฉพาะ การใช้ประโยค พบว่า ประโยคส่วนใหญ่เป็นประโยคความรวม ที่มีทั้งประโยคบอกเล่า ประโยคคำถาม และประโยคของร้อง มีการใช้บรรยายโวหารมากที่สุด และใช้ภาพพจน์แบบอุปมาอุปไมยมากที่สุด ซึ่งสรุปได้ว่า ลักษณะการใช้ภาษาในสารคดีสำหรับเด็กมีการใช้ภาษาที่เหมาะสมและโดดเด่น เนื่องจากผู้เขียนเลือกใช้องค์ประกอบทางภาษามาเรียบเรียงเนื้อหาเชิงวิชาการได้อย่างลงตัว จึงทำให้สารคดีสำหรับเด็กมีความน่าสนใจและน่าติดตาม

2.3 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดในสารคดี

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านแนวคิดในสารคดี ดังต่อไปนี้

วาสนา รัตนมิ่ง (2534)

วิทยานิพนธ์ของวาสนา รัตนมิ่ง (2534) เรื่อง “วิเคราะห์บทความของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี” ได้ศึกษาวิเคราะห์บทความของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) โดยศึกษาในด้านแนวคิด และกลวิธีการเขียนบทความ ผลการศึกษาพบว่า เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี เสนอแนวคิดที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับคุณค่าของการศึกษา เช่น ประโยชน์จากการจัดการศึกษา แบบเรียน และการเรียนการสอนในทุกระดับ เสนอแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจ เช่น เสนอทัศนะเกี่ยวกับการผลิต การจำหน่าย การเก็บภาษีอากร การยกฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชน และการแก้ปัญหาการถูกรุกรานทางเศรษฐกิจ

ในด้านกลวิธีการเขียนพบว่าเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีใช้กลวิธีการตั้งชื่อแบบตั้งชื่อตามความสำคัญของเรื่องมากที่สุด การเขียนความนำส่วนใหญ่ขึ้นต้นด้วยการบอกจุดมุ่งหมายของการเขียนบทความ การบรรยายเป็นวิธีนำเสนอเนื้อเรื่องที่เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีใช้เขียนมากที่สุด ระดับภาษาที่เสนอเรื่องมีทั้งแบบแผนและไม่เป็นแบบแผน ส่วนการเขียนสรุปใช้วิธีสรุปใจความสำคัญของเรื่องเป็นส่วนใหญ่ ผลการศึกษาวิเคราะห์ครั้งนี้ปรากฏว่า บทความของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี มีความดีเด่นในการเสนอแนวคิด การให้ความรู้ บทความของท่านเป็นพาหนะในการสื่อความคิดเห็นมายังผู้อ่าน ทั้งเรื่องการศึกษา และเศรษฐกิจซึ่งล้วนเป็นความคิดอันอำนวยประโยชน์แก่สาธารณชน ตลอดมาจนถึงปัจจุบัน

จันทิมา ศรีทองอินทร์ (2542)

วิทยานิพนธ์ของจันทิมา ศรีทองอินทร์ (2542) เรื่อง “การศึกษาพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวประเภทบทความในหนังสือพิมพ์” ได้ศึกษาวิเคราะห์พระราชนิพนธ์บทความในหนังสือพิมพ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ไทยสมุทร และดุสิตสมิต ที่ลงตีพิมพ์ในช่วงปี พ.ศ. 2453 - 2468 จำนวน 180 บทความ โดยศึกษาด้านเนื้อหา กลวิธีการประพันธ์ และด้านแนวคิด ผลการศึกษาพบว่า เนื้อหาในบทความมี 6 ด้าน คือ 1) ด้านการทหารและการสงคราม 2) การเมืองการปกครอง 3) ศาสนา 4) ภาษาและวรรณคดี 5) สังคม และ 6) เนื้อหาด้านอื่นๆ เนื้อหาในบทความส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ เรื่องราวที่เกิดขึ้นในสังคม และกำลังเป็นที่สนใจในขณะนั้น ในด้านแนวคิดพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสนอในรูปแบบบทความประกอบความคิดเห็น โดยมีแนวพระราชดำริเพื่อให้ประชาชนเข้าใจ และปฏิบัติตามแนวพระราชดำริของพระองค์เพื่อให้ประเทศเจริญรุ่งเรือง

2.4 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของสารคดี

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการของสารคดี ซึ่งมีดังต่อไปนี้

ดวงเนตร มีแย้ม (2544)

วิทยานิพนธ์ของดวงเนตร มีแย้ม (2544) เรื่อง “การศึกษาพัฒนาการของการเขียนสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศตั้งแต่พุทธศักราช 2475 จนถึงพุทธศักราช 2540” ได้ศึกษาพัฒนาการของการเขียนสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2475 - 2540 โดยศึกษาด้านวัตถุประสงค์ในการเขียน รูปแบบ เนื้อหา กลวิธีการเขียน และการใช้ภาษา โดยศึกษาจากสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศจำนวน 72 เรื่อง ผลการศึกษา พบว่า วัตถุประสงค์ในการเขียนสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศ พ.ศ. 2475 - 2540 ต่างกัน คือ วัตถุประสงค์ในการเขียนสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศที่เขียนในช่วงปี พ.ศ. 2475 - 2500 เพื่อเสนอสาระและความรู้เกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ วัตถุประสงค์ในการเขียนสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศในช่วงปี พ.ศ. 2501 - 2519 เพื่อแนะนำการเดินทางท่องเที่ยวในต่างประเทศ วัตถุประสงค์ในการเขียนสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศในช่วงปี พ.ศ. 2520 - 2540 เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้อ่านที่นิยมอ่านสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศ ในด้านรูปแบบ รูปแบบสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศที่เขียนในช่วงปี พ.ศ. 2475 - 2540 มี 4 รูปแบบ คือ 1) รูปแบบเล่าเรื่อง 2) รูปแบบจดหมาย 3) รูปแบบบันทึก และ 4) รูปแบบผสม ในด้านเนื้อหา เนื้อหาของสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศที่เขียนระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2540 กล่าวถึงเส้นทางท่องเที่ยว ความรู้เกี่ยวกับประเทศที่ผู้เขียนสารคดีเดินทางไปท่องเที่ยว ประสบการณ์ที่ผู้เขียนได้รับจากการไปท่องเที่ยว และทัศนะของผู้เขียนสารคดีที่มีต่อประเทศที่ตนเองเดินทางท่องเที่ยว สารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศแต่ละช่วงเวลามีองค์ประกอบดังกล่าวครบถ้วน แต่มีสัดส่วนที่ต่างกัน กลวิธีการเขียนสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2540 มีการเปิดเรื่อง การปิดเรื่อง การเสนอเรื่อง และการตั้งชื่อเรื่อง กลวิธีการเขียนที่โดดเด่นที่สุดคือ การเสนอเรื่อง และการตั้งชื่อเรื่อง การใช้ภาษาในสารคดีท่องเที่ยวต่างประเทศระหว่าง พ.ศ. 2475 - 2540 พบว่า ใช้บรรยายโวหาร พรรณนาโวหาร และใช้อธิบายโวหารในการเล่าเรื่อง ใช้ภาพพจน์แบบอุปมา และการอ้างถึงเป็นส่วนใหญ่ ในด้านระดับของภาษา ปรากฏภาษาระดับทางการ กึ่งทางการ และระดับสนทนา

2.5 เอกสารที่เกี่ยวกับ “สาร” ในสารคดี

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “สาร” ในสารคดี ดังนี้

คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2537)

เอกสารของคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2537 , น. 1) เรื่อง “ตำราประกอบการสอนวิชาภาษาเพื่อการสื่อสาร” ได้กล่าวถึงความหมายของ “สาร” ไว้ดังนี้

สาร คือ เป็นความคิดที่กลั่นออกมาเป็นเรื่องราว ความคิดนั้นไม่สามารถถ่ายทอดได้ถ้าไม่มีภาษา ภาษานั้นเป็นสื่อที่จะให้เนื้อหาเกาะเกี่ยวไปยังผู้รับสารให้เกิดความเข้าใจ หรืออาจกล่าวได้ว่า ภาษาคือตัวสารนั่นเอง

ภาควิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (2541)

เอกสารของภาควิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (2541 , น. 10 – 11) เรื่อง “ภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร” ได้ให้ความหมายของ “สาร” ไว้ดังนี้

สาร คือ เรื่องราวอันมีความหมายและแสดงออกโดยอาศัยภาษาหรือสิ่งอื่นใดก็ได้ ซึ่งสามารถทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกัน สารจะปรากฏขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ส่งสารเกิดความคิด และกระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้ปรากฏแทนความคิดที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะกระทำด้วยวิธีใดก็ตาม ต้องอาศัยทักษะของผู้กระทำทั้งสิ้น และสารจะทำหน้าที่ให้ผู้รับสารเกิดการรับรู้ความหมายและมีปฏิกิริยาตอบสนองอย่างใดอย่างหนึ่ง

สาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2546)

เอกสารของสาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช (2546 , น.13) เรื่อง “เอกสารการสอนชุดวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร” ได้ให้ความหมายของ “สาร” ไว้ดังนี้

สาร คือ เรื่องราวอันมีความหมายซึ่งมนุษย์สามารถรับรู้ได้จากแหล่งต่าง ๆ สารจะมีความเกี่ยวข้องกับสื่ออย่างแยกไม่ออก เพราะถ้าขาดสื่อ

เสียแล้ว สารก็ไม่อาจจะปรากฏแก่ผู้ใดได้ ไม่อาจมีผู้อื่นรับรู้ได้ คงเป็นเพียงความคิดหรือความหมายที่อยู่ในใจของบุคคลแต่ผู้เดียวเท่านั้น

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงประเภทของ “สาร” ไว้ โดยแบ่ง “สาร” ออกเป็น 2 ประเภทดังต่อไปนี้

1. สารประเภทข้อเท็จจริง (2546 , น. 15) คือ สารที่บุคคลได้รายงานให้ทราบถึงความจริงต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกทางกายภาพตามที่ผู้รายงานได้รับรู้ อาจโดยประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์อ้อมก็ได้ ประสบการณ์ตรงก็คือสิ่งที่บุคคลได้เห็น ได้ยินได้ฟัง ได้สัมผัสมาด้วยตนเองและได้รับรู้ความจริงทางกายภาพนั้นเข้าไว้ในสมอง แล้วจึงนำมารายงานให้ผู้อื่นทราบภายหลังที่เป็นประสบการณ์อ้อมนั้น บุคคลผู้รายงานไม่ได้เห็น ไม่ได้ยินได้ฟัง หรือไม่ได้สัมผัสมาด้วยตนเอง แต่ได้รับทราบมาจากคำบอกเล่าของผู้อื่นอีกทอดหนึ่ง แล้วจึงเอามารายงานให้ทราบอีกชั้นหนึ่ง

2. สารประเภทข้อคิดเห็น (2546 , น. 16) คือ สารที่ไม่อยู่ในวิสัยที่จะพิสูจน์ตรวจสอบให้เป็นที่ประจักษ์ว่าเป็นความจริงหรือไม่ ทั้งนี้เพราะข้อคิดเห็นเป็นปรากฏการณ์ที่ปรากฏอยู่ในจิตใจหรือในสมองของบุคคลเท่านั้น หากใช้ปรากฏอยู่ในลักษณะกายภาพเช่นข้อเท็จจริงไม่ ข้อคิดเห็นโดยทั่วไปแล้วจะเกี่ยวกับความเชื่อ แนวคิด ข้อวินิจฉัย ข้อแนะนำ ข้อสังเกตของบุคคลเป็นสำคัญ ส่วนเรื่องที่เกิดขึ้นอาจเป็นเรื่องของบุคคล วัตถุ สถานที่ เหตุการณ์ พฤติกรรม และสภาพการณ์ใด ๆ ที่มีอยู่ในโลกทางกายภาพได้

เมทินี รัชฎาภิบาล (2546)

เอกสารของเมทินี รัชฎาภิบาล (2546 , น. 7) เรื่อง “ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารธุรกิจ 1” ได้ให้ความหมายของ “สาร” ไว้ดังนี้

สาร คือ เรื่องราวที่มีความหมายที่ผู้ส่งสารประสงค์แสดงออกมา โดยอาศัยวจนภาษา และอวจนภาษา ทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้

สารประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วนเสมอ คือ 1) เนื้อหา และ 2) ภาษา ซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องใช้ในการสื่อสาร สารจะเกิดขึ้นได้เมื่อเริ่มต้นจากผู้ส่งสารเกิดความคิด และมีพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยถ่ายทอดออกมาเพื่อแทนความคิดของผู้ส่งสาร เช่น ขณะเราพูดโทรศัพท์กับเพื่อน สารคือถ้อยคำที่เราพูด ขณะที่เราอ่านหนังสือเรียน สารก็คือ เนื้อหาหรือข้อมูลที่อยู่ในบทเรียน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงประเภทของ “สาร” ไว้ โดยแบ่ง “สาร” ออกเป็น 2 ประเภท ดังต่อไปนี้

1. สารประเภทข้อเท็จจริง (2547 , น. 7) คือ สารที่สามารถตรวจสอบได้ และรายงานได้ว่าข้อมูลนั้นมีความถูกต้องหรือไม่ ถ้าตรวจสอบแล้วไม่เป็นความจริงตามที่รายงานไว้ ข้อเท็จจริงนั้นก็ไม่ถูกต้อง แต่ถ้าตรวจสอบแล้วเป็นความจริงตามนั้น ข้อเท็จจริงก็ถูกต้อง ข้อเท็จจริงอาจเกี่ยวกับมนุษย์ สัตว์ วัตถุ เหตุการณ์ สถานที่ หรืออะไรก็ตามที่อยู่ในสภาพอย่างหนึ่งอย่างใด เช่น อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะอ่างทองเป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเลแห่งที่สองของประเทศไทย

2. สารประเภทข้อคิดเห็น (2547 , น. 8) คือ สิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของผู้ส่งสาร อาจเป็นความรู้สึก ความเชื่อ หรือแนวคิดที่ผู้ส่งสารมีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ข้อคิดเห็นเหล่านี้ไม่สามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงได้ อาจกล่าวได้เพียงว่าข้อคิดเห็นเหล่านั้นน่าเชื่อถือหรือไม่ น่ายอมรับหรือไม่ สมเหตุสมผลเพียงใดเท่านั้น ซึ่งเป็นข้อแตกต่างที่สำคัญระหว่างข้อเท็จจริงกับข้อคิดเห็น เช่น มีผู้กล่าวว่า “เกาะสิมิลันเป็นแหล่งดำน้ำที่มีความสวยงามที่สุดในประเทศไทย” คำกล่าวนี้เป็นการแสดงข้อคิดเห็นอาจมีคนเห็นด้วยหรือไม่ก็ได้ ไม่สามารถตรวจสอบว่า “ความสวย” มีรูปพรรณสัณฐานอย่างไร เป็นเพียงความรู้สึกนึกคิดของคนเท่านั้น จึงมิใช่ข้อเท็จจริง แต่ถ้ามีผู้กล่าวว่า “อุทยานแห่งชาติตะรุเตาเป็นอุทยานแห่งชาติทางทะเลแห่งแรกของประเทศไทย” เราสามารถตรวจสอบข้อมูลได้จากส่วนอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ เพื่อค้นคว้าหาความจริงได้ ซึ่งคำดังกล่าวจัดเป็นสิ่งที่หาข้อพิสูจน์ได้

สมพร แพร่งพิพัฒน์ (2547)

เอกสารของสมพร แพร่งพิพัฒน์ (2547 , น. 5) เรื่อง “ภาษาไทยเพื่อการสื่อสารและการสืบค้น” ได้ให้ความหมายของ “สาร” ไว้ดังนี้

สาร คือ เรื่องราวที่มีความหมาย แสดงออกมาโดยอาศัยภาษา หรือสัญลักษณ์ที่เป็นที่เข้าใจกันทำให้เกิดการรับรู้ร่วมกันได้ สารจะเกิดเมื่อผู้ส่งสารเกิดความคิดและต้องการส่งสารหรือถ่ายทอดความคิดนั้นไปสู่การรับรู้ของผู้อื่น

จุไลรัตน์ ลักษณะศิริ และบาทย์น อิมสำราญ (2548)

เอกสารของจุไลรัตน์ ลักษณะศิริ และบาทย์น อิมสำราญ (2548 , น.3) เรื่อง “ภาษากับการสื่อสาร” ได้ให้ความหมายของ “สาร” ไว้ดังนี้

สาร คือ สารต่าง ๆ ที่ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารปฏิบัติตาม อาจเป็นเพียงการแจ้งให้ผู้รับสารทราบ บอกให้ผู้รับสารทำ หรืออาจให้ผู้รับสารตอบก็ได้

จากที่ผู้วิจัยได้สำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสารคดีและบทความ ทำให้ผู้ศึกษาทราบว่าเอกสารและงานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งศึกษาสารคดีที่ท่องเที่ยวและบทความที่เกี่ยวกับการเมืองและเศรษฐกิจ โดยส่วนมากมุ่งศึกษาลักษณะภาษา กลวิธีการเขียน เช่น การใช้โวหาร ภาพพจน์ สำนวนโวหาร และท่วงทำนองการเขียน มีเพียงบางส่วนของมุ่งศึกษาสารคดีและบทความในแง่เนื้อหาของวรรณกรรม คือ ศีรษะแนวคิด กลวิธีการเล่าเรื่อง และกลวิธีการนำเสนอ ผู้วิจัยเห็นว่างานเขียนสารคดีเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ทางทะเลและสารคดีท่องเที่ยวของธรรณ อังรณาวาสวัสดิ์ มีเนื้อหาและกลวิธีการเขียนที่เด่น และดึงดูดความสนใจจากผู้อ่านได้ แต่ยังมีผู้ศึกษาวิจัยไม่มากนัก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาสารคดีของธรรณ อังรณาวาสวัสดิ์ ในด้านเนื้อหา ประเภท แนวคิด กลวิธีการนำเสนอ การใช้ภาษา ตลอดจนลักษณะเด่นในการเขียน